Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

هنرهای صناعی به‌مثابهٔ رسانهٔ هویت: آسیب‌شناسی هنر ملیله‌کاری اصفهان

آرش حسن‌پور[۱]
محی‌الدین آقاداودی[۲]

چکیده

ملیله‌کاری یکی از مهم‌ترین شاخه‌های هنر فلزکاری است که همواره جزء جدانشدنی هنرهای صناعی اصیل و معرف فرهنگ، هویت ملی و ارزش‌های ایرانی‌اسلامی و وجوه مادی و معنویِ فرهنگ سنتی و هنری شهر اصفهان بوده است؛ اما به‌رغم پیشینهٔ درخشان این هنر در شهر اصفهان، وضعیت امروزی آن از حیثِ گستره، میزان هنرمندان فعال، بازار هنری، فرایند آموزش و توزیع و مصرف آن نگران‌کننده است. بدین منظور در پژوهش حاضر تلاش شد تا از منظر جامعه‌شناسی هنر، ضمن بازشناسی تاریخی، به مستندنگاری و آسیب‌شناسی این هنر در شهر اصفهان پرداخته و در ادامه، روابط عمیق این هنر با هویت ایرانی‌اسلامی را توصیف کرده و سپس طرح خلاقانه‌ای برای احیای این هنر از حیث تکنیک و نقوش ارائه شود؛ بنابراین می‌بایست به این سؤال‌ها پاسخ داده شود: ۱. میدان هنر ملیله‌کاری اصفهان به‌لحاظ مردم‌نگارانه چگونه قابل توصیف و تفسیر و تحلیل است؟ ۲. وضعیت فعلی هنر ملیله‌کاری در شهر اصفهان چگونه است و موانع توسعهٔ این هنر و آسیب‌شناسی آن چیست؟ ۳. احیای هنر ملیله‌کاری به‌لحاظ تکنیکی و عملیاتی چگونه میسر است؟ ۴. طرح نوآورانهٔ مطالعه واجد چه امتیازات خلاقانه‌ای است؟

مهم‌ترین اهداف مطرح در این مطالعه عبارت است از مطالعهٔ مردم‌نگارانهٔ میدان هنر ملیله‌کاری معاصر شهر اصفهان (مستندنگاری، آسیب‌شناسی و توصیف مفصل وضعیت موجود) و ارائهٔ طرحی نوآورانه (در نقوش و تکنیک) به‌منظور احیای هنر ملیله‌کاری و تقویت هویت ایرانی‌اسلامی. برای پاسخ به سؤالات مطالعه و تحقق اهداف پژوهش، روش تحقیق کیفی و سنت مردم‌نگاری انتخاب شد. روش گردآوری داده‌ها نیز شامل مطالعات کتابخانه‌ای، مشاهده و مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته است. نتایج پژوهش در زمینهٔ آسیب‌شناسی ملیله‌کاری مؤید آن است که عواملی نظیر درآمد ناکافی تولیدکنندگان، آگاهی اندک مصرف‌کنندگان، روش‌های ناصحیح تولید ملیله و ورود افراد فاقد صلاحیت در مرحلهٔ تولید، کمبود خلاقیت در تولید آثار و رواج کپی‌برداری، خلأ تبلیغات، و واردات آثار خارجی مشابه، در افول جایگاه این هنر در شهر اصفهان نقش اساسی دارد. همچنین با تأکید بر دو جنبهٔ خلاقیت و کاربردی بودن که اساس هنر سنتی است، ایده‌ای خلاقانه با هدف بهبود و احیای این هنر که شامل نوآوری در طرح و ابتکار در تکنیک اجراست، مطرح و نمونه‌هایی از آثار ساخته‌شده با این الگو ارائه شد. در پایان نیز اهمیت تولید و مصرف آثار ملیله‌کاری به‌عنوان کالاهای هویتی مهم در راستای تقویت بُعد فرهنگی و تاریخی هویت و احساس تعلق ملی تبیین گردید.

کلیدواژه‌ها:

هنرهای صناعی، رسانهٔ هویت، ملیله‌کاری، آسیب‌شناسی هنر.

۱. دانشجوی دکتری، رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان، ایران/ arash.hasanpour@gmail.com
۲ . دانشجوی دکتری، رشته تاریخ تحلیلی و تطبیقی هنر اسلامی، دانشگاه شاهد تهران، ایران/ m.aghadavoudi@shahed.ac.ir

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

۱. مقدمه و طرح موضوع

تمدن کهن ایرانی، میراث ماندگار بسیاری برای مردم امروز این کشور به یادگار گذاشته که مجموعهٔ این میراث، هویت تاریخی و ملی جمعی ایرانیان را تشکیل می‌دهد. این میراث ماندگار و هویت‌بخش، مظاهر و جلوه‌های متنوع و متعددی دارد که هریک از آن‌ها به‌نحوی، گذشتهٔ درخشان و تمدن این مرزوبوم را بازگو می‌کند. همچنان‌که آثار معماری، کتیبه‌ها و مجسمه‌ها بخشی از این میراث‌اند. صنایع‌دستی به‌عنوان هنر ـ صنعتی پراهمیت، ریشه در تمدن اصیل این کشور دارد و در طول تاریخ، ساخته‌شده، پرورش‌یافته، به کمال و تعالی رسیده و معرف فرهنگ و هویت و ارزش‌های ایرانی است.

هنر ملیله‌کاری نیز به‌عنوان یکی از صنایع دستی، از دیرباز جزء هنرهای فلزکاری در زمرهٔ شاخص‌ترین هنرهای سنتی و ملی غنی ایرانیان بوده است و در شهرهایی همچون اصفهان و زنجان و تبریز، از گذشته‌های دور تا به امروز وجود داشته و در شمار هنرهای اصیل و بومی به حساب می‌آید. آنچه طی چند قرن اخیر در اثر کاوش‌های باستانی از شوش و همدان و گنجینهٔ جیحون به دست آمده، نشانگر وجود ملیله‌کاری و مهارت استادان صنعتگر ملیله در ایران قبل از میلاد مسیح است (احمدی ۱۳۸۲: ۱۳). در نتیجه به نظر می‌رسد که امروزه میزان پرداختن به این هنر کاهش یافته است و به‌خصوص در شهر اصفهان، افراد انگشت‌شماری در زمینهٔ هنر ملیله‌کاری مشغول به فعالیت‌اند که به‌علت مشکلات و کمبودهای موجود، روزبه‌روز از تعداد هنرمندان این حوزه کاسته می‌شود. لذا امروزه هنرهای سنتی و صنایع دستی برای بازآفرینی هویت ازدست‌رفتهٔ خود، به هماوردی و رقابت با هنرهای جدید و پسامدرن روز برخاسته‌اند و همچنین در پی دستیابی به جایگاه و نحوهٔ کاربرد پیشرفت‌های صنعتی و فناوری روز دنیا در روند تولید آثار هنری خود می‌باشند (هوشیار ۱۳۸۷). همچنین امروزه طرح‌ها و نقوش اصیل و بومی موجود در این هنر در حال فراموشی است. در تأیید مدعای فوق، روان‌بخش می‌نویسد: «خانه‌های ایرانیان اندک‌اندک از مظاهر تمدن و فرهنگ کهن خالی می‌شود و جای خویش را به تحفه‌های غربی می‌دهد که کمتر تناسبی با روح و تمدن شرقی ایرانیان دارد. در خانهٔ نوعروسان امروز، بوفه‌ای است که با بلورجات اروپای شرقی و چینی‌آلات آسیای دور و مجسمه‌های بی‌روح غربی پر می‌شود. بر این‌ها اضافه کنید گلدان‌های سرامیک با گل‌های مصنوعی، مبل‌ها و میزها و صندلی‌های ساخته‌شده از روی نمونه‌های اروپایی که خانهٔ ما ایرانی‌ها را نمونهٔ شبیه به اصلی کرده از یک خانهٔ غربی. دیگر نه از قالیچه‌ها و گلیم‌های رنگارنگ خبری است، نه از شیشه‌گری و میناکاری» (روان‌بخش ۱۳۹۲).

بنابراین روند افولی این هنر باعث می‌شود محققان و هنرمندان به فراخور توانایی خویش به پاسداری از این بخش از میراث ماندگار ایرانی همت گمارند. به‌طور قطع، بی‌اعتنایی به صنایع دستی، در نهایت منجر به افول آن خواهد شد و هر صنعتی ازاین‌دست که نابود گردد، قسمتی از تاریخ و تمدن ایران را با خویش به خاک می‌برد. می‌دانیم که هویت تاریخی و ملی مهم‌ترین بخش هویت بوده و این واقعیت در دنیای امروز روزبه‌روز ارزش بیشتری پیدا خواهد کرد (همان‌جا). با این اوصاف، پژوهش در جهت مستندنگاری، آسیب‌شناسی و در نهایت احیای هنر ملیله‌کاری، امری ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین پژوهش حاضر تلاش دارد تا ضمن توجه به اهمیت فراوان صنایع دستی به‌عنوان آیینهٔ بازتاب‌دهندهٔ فرهنگ و هویت در راستای حفظ هویت ملی ایرانی و ارتقای آن، و ضمن بازشناسی هنر ملیله و تاریخچهٔ آن، به بررسی وضعیت موجود این هنر، آسیب‌شناسی و مستندنگاری[1] آن در شهر اصفهان اقدام کند. این مُهم از منظر جامعه‌شناسی هنر و روش مردم‌نگاری محقق خواهد شد.

در این مطالعه، هدف نخست، مطالعهٔ مردم‌نگارانهٔ میدان هنر سنتی به‌طور عام و هنر ملیله‌کاری به‌عنوان یکی از صنایع اصیل دستی به‌طور خاص خواهد بود. ازاین‌رو در یک سطح به اَشکال و طرح‌های تولیدشدهٔ ملیله و تحلیل ویژگی‌های شکلی این آثار می‌پردازیم. همچنین دانشی که در پس این تولید نهفته است (دانش فرهنگی) مطالعه و مورد تأمل قرار می‌گیرد. ابژهٔ خاص و مصنوع فرهنگی هنری که با روش مردم‌نگارانه به شناخت آن نائل می‌شویم، ملیله خواهد بود. همچنین می‌توان گفت هدف از مستندنگاری، آسیب‌شناسی و ارائهٔ الگوهایی عملی و تصاویر نمونه‌های ساخته‌شده از هنر ملیله، بازشناسی ویژگی‌های این هنر و ارتقای شناخت پژوهشگران این حوزه، تلاش در جهت بهبود وضعیت فعلی این هنر و همچنین حفظ اصالت‌ها و ارتقا و تقویت هویت ایرانی‌اسلامی است. لذا سؤالات مطرح در پژوهش حاضر بدین ترتیب است:

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

۱. وضعیت فعلی هنر ملیله‌کاری در شهر اصفهان چگونه است و موانع توسعهٔ این هنر و آسیب‌شناسی آن چیست؟
۲. احیای هنر ملیله‌کاری به‌لحاظ تکنیکی چگونه میسر است؟ این طرح چه وجه نوآورانه‌ای دارد؟
۳. چگونه می‌توان با احیای هنر ملیله، بُعد ملی هویت ایرانی‌اسلامی را تقویت کرد؟

مکمل مباحث مطرح در این مقاله که در جهت حفظ و احیای هنر ملیله‌کاری و بهبود وضعیت آن است، طرح پیشنهادی در حوزهٔ زیورآلات ملیله است.

۲. پیشینهٔ مطالعه

با توجه به جایگاه شاخص هنر اصیل ملیله‌کاری در هنرهای ایرانی، پژوهش‌هایی متنوع و البته محدود، در قالب کتاب و پایان‌نامه و مقاله دربارهٔ این هنر انجام‌گرفته است. از میان پایان‌نامه‌ها می‌توان به ابوترابی (۱۳۷۳) با عنوان *تحقیقی پیرامون هنر ملیله‌کاری از دیرباز تاکنون* اشاره کرد. همچنین مجیری (۱۳۸۵) در پایان‌نامه‌ای با عنوان *بررسی و مقایسهٔ ملیلهٔ اصفهان و زنجان*، به تعریف هنر ملیله‌کاری این دو شهر پرداخته است. در حوزهٔ کتب نیز می‌توان گفت فریه (۱۳۷۴) در کتاب *هنرهای ایران* و ضیاءپور (۱۳۴۴) در *زیورهای زنان ایران از دیرباز تاکنون* به این هنر ارزشمند پرداخته‌اند. همچنین خلیلی (۱۳۸۶) در یکی از جلدهای مجموعهٔ خود با عنوان *انگشتری‌ها* نمونه‌هایی از کاربرد هنر ملیله‌کاری در حوزهٔ زیورآلات و به‌خصوص انگشتری‌ها را ارائه می‌کند. درخصوص شیوهٔ ساخت آثار ملیله هم، نویسندگانی مانند تقی‌پور (۱۳۹۰) در کتابش با عنوان *هنر ملیله‌کاری نقره* و یاوری (۱۳۸۴) در کتابش با عنوان *تجلی نور در هنرهای سنتی ایران*، به ارائهٔ مطالبی دربارهٔ شناخت هنر ملیله پرداخته‌اند. در حوزهٔ مقالات نیز حاتم و علیزاده (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی هنر ملیله‌کاری قبل و بعد از اسلام در ایران»، اربابی و ایمانی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با موضوع «بررسی روند تکامل زیورآلات ملیله از دوران هخامنشی تا سلجوقی»، همچنین اشرف‌پور (۱۳۸۷: ۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «صنایع دستی در گذر تاریخ و فرهنگ»، به ارائهٔ مطالبی قابل تأمل در حوزهٔ صنایع دستی و به‌خصوص هنر ملیله‌کاری پرداخته‌اند. اما مشاهده می‌شود باوجود تنوع پژوهش‌ها دربارهٔ هنر ملیله‌کاری که البته تعداد آن‌ها نیز اندک است، کمتر پژوهشی با رویکرد جامعه‌شناسی هنر و روش مردم‌نگاری، دربارهٔ این هنر به‌خصوص در شهر اصفهان انجام شده است. همچنین معدود پژوهشی به جایگاه یک هنر سنتی و به‌طور مشخص هنر ملیله‌کاری به‌عنوان یک کالای هویتی پرداخته است؛ در نتیجه روندی بهبودی برای آن ارائه نشده است. لذا ضرورت و نو بودن پژوهش کاربردی حاضر ازاین‌حیث قابل توجه است.

۳. روش مطالعه

در مطالعهٔ پیش رو در سنت کیفی مردم‌نگارانه تلاش خواهیم کرد میدان هنر ملیله‌کاری را از نقطه‌نظر بومی و محلی (امیک) بازشناسی کنیم، در آن میدان هنری مطالعهٔ میدانی[۲] انجام دهیم و به‌صورت مستقیم در آن عرصهٔ فرهنگی مشارکت محققانه داشته باشیم. در اینجا تلاش خواهد شد تا امر فرهنگی (هنر ملیله‌کاری) عناصر و اجزای آن و شیوهٔ تولیدات هنری و مراسم، رخدادهای جاری و اجرای آن شناسایی و بررسی شود.

ابزار و شیوه‌های گردآوری اطلاعات در این مرحله شامل مطالعهٔ کتابخانه‌ای و بررسی برخی از نمونه‌ها در سایت‌های معتبر موزه‌های داخلی و خارجی[۳] است. به‌بیان دیگر، تحلیل اسناد و مدارک (داده‌های غیرمزاحم) با استفاده از منابع آرشیوی (سایت‌ها و وبلاگ‌ها) و عکس‌هایی که خود محقق در فرایند مطالعهٔ میدانی ثبت کرد، برای داده‌یابی انجام شد. سپس در چارچوب مطالعهٔ مردم‌نگارانه برای گردآوری داده‌های کیفی از روش مشاهده (مشارکتی) و ابزار مصاحبه[۴] استفاده شد (رویکرد تلفیقی در جمع‌آوری داده‌ها). تکنیک به‌کارگرفته‌شده در فرایند اخذ مصاحبه‌ها، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته[۵] است. به‌لحاظ نمونه‌گیری، این مطالعه مبتنی بر نمونه‌گیری هدفمند[۶] است. برای شناسایی نمونهٔ مطالعه، از تکنیک گلولهٔ برفی و معرفی تدریجی مطلعان بهره گرفته شده است. مطلعان شامل استادکار سنتی، رئیس تعاونی ملیله‌کاران اصفهان، فروشندگان، تولیدکنندگان و دست‌اندرکاران صنف ملیله و آثار زینتی بودند. ازهمین‌رو مصاحبه‌ها در مقالهٔ پیش رو مشتمل بر مصاحبه با پانزده مطلع در حوزهٔ هنر ملیله‌کاری است. مشاهدات

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

انجام‌شده به‌شکل متمرکز و گزینشی و به‌شیوهٔ غیرمشارکتی صورت پذیرفته‌اند و شامل بازدید از وضعیت حال حاضر هنر ملیله در بازار اصفهان، مشاهدهٔ نمونه‌هایی از آثار گذشتهٔ این هنر در موزه‌هایی همچون موزهٔ هنرهای تزیینی اصفهان و مشاهدهٔ بنای مدرسهٔ چهارباغ اصفهان بوده است.

ارزیابی کیفیت نتایج تحقیق: در این تحقیق با استناد به الگوی پیشنهادی لینکلن و گوبا (۱۹۸۵ به نقل از محمدپور ۱۳۹۰: ۱۸۴ـ۱۸۶) چهار معیار باورپذیری، اطمینان‌پذیری، تأییدپذیری و انتقال‌پذیری برای ارزیابی کیفیت نتایج ارائه شده است. باورپذیری در اینجا ناظر بر حضور طولانی‌مدت محقق در میدان (هجده ماه) و قانع‌کنندگی داده‌هاست. اطمینان‌پذیری شفافیت در فرایند گردآوری داده‌ها و تحلیل است و تأییدپذیری، آوردن جزئیات و ارائهٔ توصیفات ضخیم همراه با جزئیات، رفتارها، گفتارها، کنش‌های نمونهٔ مورد مطالعه است.

٤. چارچوب مفهومی مطالعه

٤. ١. ملیله‌کاری و تاریخچهٔ آن در ایران

صنایع دستی، مجموعه‌ای از هنرـ صنعت است که به‌طور عمده با استفاده از مواد اولیهٔ بومی و به‌کمک دست و ابزار سنتی ساخته می‌شود و در هر واحد آن، ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگرِ سازنده به‌نحوی تجلی پیدا کرده و در واقع روح هنر و تمدن را با خویش همراه کرده است (دادور و همکاران ۱۳۹۴: ۲۸۲). هنرهای صناعی هر منطقه نشانگر سلایق، روحیات، ذوق، سابقهٔ تاریخی، نوع نگاه به زندگی و خصوصیات جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی آن منطقه در طول تاریخ است. در این مطالعه، ملیله‌کاری به‌مثابهٔ یکی از انواع هنرهای اصیل صنایع دستی مطرح خواهد شد. ملیله‌کاری بخشی از هنر فلزکاری است. این هنر به رشته‌های تاب‌داده و پیچیده از زر و سیم اطلاق می‌شود (دهخدا ۱۳۷۷: ۲۱۵). در *فرهنگ مصور معین* نیز ملیله رشته‌های باریک زر و سیم که با آن‌ها روی یقه یا آستین یا دامن لباس نقش و نگار و زردوزی می‌کنند، تعریف شده است (معین ۱۳۷۱: ۴۳۵). همچنین در تعریف ملیله آمده است: «نقوش زیبا و ظریف با شکل باز که از فلزات قیمتی (معمولاً طلا و نقره) و به روش لحیم‌کاری سیم‌های بسیار ظریف و گوی‌های کوچک شکل می‌گیرد» (صدر ۱۳۸۶: ۴۰۷). در *لغت‌نامهٔ آکسفورد* نیز ملیله تزییناتی به‌شکل ذرات ریز یا دانه‌های تسبیح که امروزه به‌صورت سیم‌های ریز و ظریف طلا، نقره یا مسی در اطراف آلات زرین و سیمین ساخته می‌شود، تعریف شده است (Hornby 2004: 472). همچنین در کتاب *واژه‌نامهٔ توصیفی طلا و جواهرسازی*، ملیله را رشتهٔ تاب‌داده‌ای از طلا یا نقره می‌دانند که در اصطلاح زرگران یزد، تابیده‌ای است که با دستگاه نورد چرخ و پهن شده باشد (طباطبایی ۱۳۸۸: ۳۲۲). شماری از نظریه‌پردازان هنر سنتی از جمله احتشامی، ملیله‌کاری را هنر فلزکاری و طلاسازی می‌داند که از جمله هنرهای ظریف زرگری است که استادکار، مفتول طلا یا نقره را از دستگاه زرکشی (حدیده) می‌گذراند و از مفتول، نخ گلابتون، نقده و ملیله (شبکه) می‌سازد، سپس این مفتول‌های نازک‌شده را با قیچی مخصوص زرگری چیده و با چکش ظریف مقداری تخت می‌کند و قطعات کوچک را به‌صورت اشکالی شبیه «و» یا «م» درمی‌آورد. آنگاه طرح مدنظر را روی صفحه‌ای از فولاد موم‌گرفته قرار می‌دهد و سیم‌های ریز چیده‌شده را روی طرح شکل می‌دهد تا ریزنقش‌ها جابه‌جا نشوند. استادکار پودری از برادهٔ طلا یا نقره می‌سازد و با مواد لحیم‌کاری مخلوط کرده، روی طرح ملیله می‌ریزد. با حرارت دادن قطعات ملیله به هم جوش می‌خورد. گاهی حواشی طرح را ملیلهٔ گیس‌باف می‌گفتند که مفتول ملیله را مثل زنجیر به یکدیگر می‌بافتند (احتشامی ۱۳۹۰: ۱۶۵).

با بررسی آثار موجود، ریشه و منشأ اولیهٔ این هنر ظریف و چشمگیر را می‌توان از دورهٔ ایلامی دانست که با استفاده از تزیینات جودانه‌ای و مفتول‌های طلا، زیورآلات زیبایی را خلق می‌کردند. شواهد و اسناد مختلف، قدمت هنر ملیله‌کاری در ایران باستان را تأیید می‌کند که البته تفاوت‌های بسیاری با شکل و نمونه‌های امروزی آن داشته است. به‌لحاظ تاریخی هنر ملیله سازی از حدود سال ۳۲۰ تا ۵۵۰ پیش از میلاد در ایران رواج داشته است (اربابی و ایمانی ۱۳۹۲: ۹۵). به‌دلیل اینکه اکثر اشیای ملیلهٔ ایرانی، اعم از طلا و نقره، به‌منظور استفادهٔ محدود از فلزشان ذوب شده‌اند، تاریخ دقیق پیدایش هنر ملیله مشخص نیست (آمیه ۱۳۷۲: ۳). همچنین از دوره‌های شاخص رواج هنر ملیله‌کاری و به‌خصوص کاربرد آن در حوزهٔ زیورآلات و جواهرات، می‌توان به ادوار هخامنشی و سلجوقی اشاره کرد که از حیث

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

نمونه‌های باقی‌مانده نیز بر دیگر دوره‌ها برتری دارند.

پس از ورود اسلام به سرزمین ایران، تحولات بسیاری در عرصه‌های اجتماعی و مذهبی و سیاسی ایران به وجود آمد. در این دوران، مذهب تشیع از عوامل بسیار قوی در ایجاد هویت ملی بوده و هویت ایرانی با مذهب تشیع، پیوندی جدایی‌ناپذیر پیدا کرده است. در این دوران، نقوش هنری ایران باستان در آیینهٔ آثار ایران پس از اسلام بازمی‌تابد و با نگرشی نو، گنجینه‌ای از آثار جدید پدید می‌آورد (عنایت ۱۳۸۷: ۴۰). باید توجه داشت که هویت ایرانی، هویتی است که بر پایه‌هایی همچون فرهنگ‌محوری، جهت‌مداری معنوی در زندگی، اصالت سنت‌های گذشتگان، غایت‌انگاری زندگی و تأثیر و تبعیت از سنت‌های اصیل زندگی ایرانی و در یک‌کلام، بر نوعی زندگی معنوی و معنایی استوار است. به‌بیان دیگر، هویت تمدن مردم ایران، چه پیش از اسلام و چه پس از آن، هویتی اسلامی و ایرانی است، و این دو در کنار هم و با یکدیگر معنا می‌یابند (همان، ۳۹). محققان همچنین معتقدند از جمله مهم‌ترین دوره‌های پس از اسلام که شاهد رونق هنر ملیله‌کاری هستیم، می‌توان به دوره‌های سامانیان، سلجوقیان، تیموریان، صفویان، زندیان و قاجار اشاره کرد که البته هنر ملیله در هریک از این اعصار، ویژگی‌های خاص خود را دارد.

این هنر ـ صنعت هیچ‌گاه به‌طور کامل، از حیطهٔ هنرهای اسلامی محو نشده و با توجه به نمونهٔ آثار به‌جای‌مانده از گذشته، به‌صورت‌های گوناگون در تزیین آثار و به‌ویژه در ساخت زیورآلات کاربرد داشته است. با وجود این، وضعیت فعلی هنر ملیله کاملاً متفاوت است. برای مثال کفیلی (۱۳۸۶: ۷) آسیب‌شناسی و مستندسازی هنر ملیلهٔ طلا در تبریز را نشان می‌دهد. هنر ملیله‌کاری (طلا) در شهر تبریز به‌علت مشکلات عدیده، رو به افول و فراموشی است و امروزه هنرمندان اندکی در این حوزه مشغول‌به‌کارند.

٤. ۲. هویت و هویت ملی

مجموعه‌ای از علائم و آثار مادی و معنوی، زیستی، اجتماعی، فرهنگی و روانی که موجب شناسایی و تشخیص فردی از فرد، گروهی از گروه و فرهنگی از فرهنگ دیگر می‌شود، هویت نام دارد (شیخاوندی ۱۳۸۰: ۷). هویت دارای دو وجه کلی فردی و گروهی است. در هویت فردی، تفاوت‌ها و ویژگی‌های شخصی و شخصیتی افراد نسبت به یکدیگر مطرح است؛ اما هویت گروهی، مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، وابستگی‌ها و پیوندهای جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی، حماسی و قومی است که زندگی انسان را در بر می‌گیرد. باید اضافه کرد که یکی از زمینه‌های مولّد و تعریف‌کنندهٔ هویت، فرهنگ است و اساساً هویت موجودیتی فرهنگی است که به زمان و مکان خاصی تعلق دارد (بارکر ۱۳۹۱: ۳۹۴). شایان ذکر است هویت واجد جنبه‌های مختلف و چندگانه‌ای است که در این مقاله، بر بُعد ملی آن تأکید می‌شود. هویت ملی فراگیرترین و درعین‌حال مشروع‌ترین سطح هویت در تمامی نظام‌های اجتماعی و مهم‌ترین بُعد هویت اجتماعی[۷] است (جوادی یگانه و عزیزی ۱۳۸۷: ۱۸۷). هویت ملی احساس و ادراک عضویت فرد در گروه ملی است (Jenkins 2004). به‌بیان دیگر، هویت ملی نوعی احساس تعهد و تعلق به مجموعه‌ای از مشترکات ملی جامعه است که موجب وحدت و انسجام می‌شود (خیاط ۱۳۸۲: ۱۷۳ به نقل از معقولی و همکاران ۱۳۹۱: ۱۱۹). همچنین باید بر این نکته تأکید شود که هویت ملی، خود واجد ابعاد پنج‌گانه‌ای مانند بُعد سیاسی، اجتماعی، جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی است که در این متن، با توجه به محتوای اثر مورد بررسی، بیشتر بر بُعد تاریخی و فرهنگی آن تمرکز شده است. در نسبت هنر و هویت می‌توان گفت هنر بازتاب هویت‌ها و جهان‌بینی یک تمدن است. ازاین‌رو با بررسی آثار هنری یک تمدن در تمامی ابعاد آن و تعمق و مطالعهٔ مقولات هنری می‌توان به بازخوانی هویت آن تمدن و شناخت هویت فرهنگی یک ملت دست یافت.

جدول ۱: ابعاد و مؤلفه‌های هویت ملی با تأکید بر بُعد تاریخی و فرهنگی

ردیف	ابعاد	مؤلفه‌ها
۱	**تاریخی**	آگاهی مشترک افراد از گذشتهٔ تاریخی، احساس دلبستگی و افتخار به آن، تلاش برای تقویت فرهنگ و تمدن ایرانی
۲	**فرهنگی**	پاسداری از ارزش‌ها، باورها، زبان و آیین، مذهب و هنر. اعتقاد هنرمند به حفظ و تقویت میراث فرهنگی، نمایش آیین‌های مذهبی و ملی، آشنایی با نمادها و اسطوره‌های ملی، آشنایی و احساس تعلق به فرهنگ و روش زندگی ایرانی

(معقولی و دیگران ۱۳۹۱: ۱۲۵؛ شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۸۹)

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

٤. ٣. هویت و هنر ایرانی‌اسلامی

رابطهٔ هنر و هویت در نظام‌های هنری امری مهم است و با تعمق در آثار هنری، می‌توان به شناخت هویت فرهنگی یک ملت دست یافت. هویت‌ها پدیده‌هایی فراتاریخی و مجزا از تاریخ و فرهنگ و تمدن و جغرافیای خاص نیستند؛ بنابراین در طی ساخته‌شدن هویت‌ها، ساختارهای عینی و مادی جامعه، تاریخ، جغرافیا، فرهنگ و زبان و سنت‌ها تأثیر دارند (منتظرالقائم ۱۳۷۹: ۲۵۹ به نقل از جوادی یگانه و عزیزی ۱۳۸۷: ۱۸۸). هنر به‌مثابهٔ یک رسانهٔ فرهنگی، بازتاب‌دهندهٔ هویت پدیده‌ها و انسان در خود است. در حقیقت هنر رساترین رسانه‌ای است که هویت‌ها در آن، از صافی هویت اشیاء و هنرمند می‌گذرند و تجلی هنری می‌یابند (عبادیان ۱۳۸۳). هنرهای اصیل فلزکاری و به‌خصوص هنر ظریف ملیله، گنجینه‌هایی غنی از هنر ایرانی‌اسلامی هستند که علاوه بر ارزش‌ها و زیبایی صوری، بیانگر رازورمزها و کارکردهای گوناگونی در بُعد فرهنگی و هویتی و دینی هستند (ایمنی ۱۳۸۹: ۸۶) و حضور بارز آرایه‌ها و عناصر تزیینی چون خطنگاره‌ها، نقوش اسلیمی و طرح‌های هندسی، ماهیت فرعی هنر اسلامی را تشکیل می‌دهند. دو اصل مذکور که همواره در هنر ایرانی‌اسلامی حضور دارد و هنرمند آن را به اجرا درمی‌آورد، به‌نحوی چشمگیر و زیبا در هنر ملیله‌کاری متبلور شده است؛ به‌گونه‌ای که از ریزترین نقش‌مایهٔ به‌کاررفته در این هنر تا نقش‌ها و فرم‌های کلی، ملهم از طبیعت و فرم‌های گیاهی هستند و هریک نمادی از آفرینش؛ اما تقلید صرف و بی‌خلاقیت جایگاهی در این هنر اصیل ندارد. همچنین این هنر همواره به زبان رمز و تمثیل سخن می‌گوید و بنابر قول بزرگانی چون نصر، «بیان و ادراک جوانب گوناگون چنین هنری با تحلیل‌های سطحی و توصیفی میسر نبوده و نیاز به توجه به معنای حاکم بر آن هنر دارد» (نصر ۱۳۶۰: ۷۹). ملیله‌کاری به‌عنوان یک مصنوع هنری بااصالت، هویتی مرکب و درهم‌تنیده دارد که شامل هویت مصالح، موضوع، مضامین و هویت شخص هنرمند به نسبت‌های متفاوت و متغیر است. بر این اساس، در این مقاله محصولات تولیدشده با هنر ملیله در اشکال مختلف را کالای هویتی می‌خوانیم. منظور از کالای هویتی (هویت‌بخش)، کالایی است که مصرف‌کننده به دلایل اولویت‌های شخصی و تعلق‌خاطری خاص برای هویتی مشخص، به‌سوی آن جذب می‌شود (فکوهی، ۱۳۹۲: ۹۸).

٤. ٤. جامعه‌شناسی هنر

جامعه‌شناسی هنر در دههٔ اخیر، به‌عنوان یکی از حوزه‌های تخصصی جامعه‌شناسی مطرح شده است. این حوزه به مطالعهٔ زمینهٔ ویژگی‌هایی از زندگی اجتماعی انسان که همانا هنر و آفرینش هنری است، می‌پردازد. در تعریفی دقیق‌تر از جامعه‌شناسی هنر، به شناخت محتوای اثر هنری، جوهر اجتماعی آن و مطالعهٔ جامعهٔ هنری، وجوه اجتماعی هنر، اعم از پدیده‌های هنری و هنرمندان می‌پردازد (معقولی و دیگران ۱۳۹۱: ۱۱۷).

٤. ٥. مردم‌نگاری

مردم‌نگاری توصیف و مطالعهٔ یک فرهنگ به‌همراه عملکرد[۸] و نظام معنایی‌اش[۹] در طبیعی‌ترین و دست‌نخورده‌ترین شکل ممکن به‌صورت جزئی‌نگرانه و جامع بافت فرهنگی است. فهمی که بدین‌ترتیب پدید می‌آید، فهم درگیرانه و تجربی است که با مشارکت محقق و تعامل مستقیم با میدان مطالعه و سوژه‌های انسانی رقم می‌خورد. یافته‌های چنین مطالعه‌ای نیز دست‌اول خواهد بود که از خلال غوطه‌وری در میدان، مشاهده، توصیف، فهم و تفسیر میسر می‌شود. به‌طور اخص، یکی از عناصری که مردم‌نگار به مطالعهٔ آن (به‌عنوان یک تجربهٔ انسانی) می‌پردازد، مصنوعات و مخلوقات فرهنگی[۱۰] یعنی ابژه‌های مادی فرهنگی و هنری (بخش مادی فرهنگ) است.

۵. یافته‌های مطالعه

یافته‌های پژوهش‌حاضر که اغلب با استناد به مطالعات میدانی مؤلفان حاصل شده، دربردارندهٔ سه بخش اصلی است که به‌ترتیب شامل مستندنگاری وضعیت فعلی، آسیب‌شناسی و ارائهٔ روند نوآورانه برای بهبود وضعیت است.

۵. ۱. مستندنگاری وضعیت کنونی ملیله‌کاری شهر اصفهان

ملیله‌کاری در اصفهان جزء هنرهای اصیل و بومی این منطقه است. در سال‌های اخیر، در شهر اصفهان که از مراکز اصلی هنر ملیله و دیگر هنرهای صناعی بوده و هست، مرحوم محمدصادق هلالی با همراهی مرحوم حسین ابراهیم‌پور

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

آذر، شاگردان بسیاری را پرورش داده‌اند که بسیاری از آن‌ها از اساتید معروف عصر حاضر همچون رفیعی، ولی‌بیک، قائلی، موسوی، معمارزاده، یزدی‌زاده و هدایت‌نژادند. به‌طور ویژه، مرحوم محمدصادق هلالی در حدود نود سال عمر خود را وقف هنر ملیله‌کاری کرد؛ به‌طوری‌که ملیله‌کاران حاضر اصفهان، استاد شاخصی جز او را به‌خاطر نمی‌آورند. این هنر از دوره‌های گذشته و به‌خصوص دوران صفویه، جزء هنرهای شاخص این شهر بوده و آثار برجای‌مانده حاکی از اصالت و پیشینهٔ منحصربه‌فرد آن است که در شکل‌ها و فرم‌های گوناگون با کارکردهای متفاوتی همچون زیورآلات، وسایل کاربردی روزمره در کنار جنبهٔ هویتی و اصالت، دارای بازار فروش و وجه اقتصادی مناسبی نیز بوده است.

درخصوص شیوهٔ تولید ملیلهٔ سنتی در گذشتهٔ شهر اصفهان، می‌توان بیان کرد که غالباً همهٔ مراحل تولید از مرحلهٔ ذوب‌کردن فلز، نوردکردن، حدیده‌کردن، ساخت نوار ملیله یا شبکه تا شکل‌دادن نقش‌مایه‌های ملیله متناسب با هر کار و فرم اثر هنری، توسط هنرمند و در یک کارگاه برگزار می‌شد. ازاین‌رو آثار اغلب به‌صورت انحصاری، تک‌ساز و دارای جنبهٔ ابداعی و ذوق و سلیقهٔ هنرمند ملیله‌کار بوده و نقش‌مایه‌های به‌کاررفته در هر اثر هنری ملیله‌کاری، متناسب با همان اثر بوده است. بحث سری‌کاری (تولید تیراژی) بسیار کم‌رنگ‌تر بوده و حتی ساخت آثار مشابه نیز با تغییرات و ابداعاتی همراه بوده است تا جنبهٔ بکر بودن آثار ملیله بیشتر حفظ شود. همچنین نحوهٔ نقش‌اندازی اصیل در آثار ملیله که اندک هنرمندانی در شهر اصفهان بدان وفادار مانده‌اند، به این ترتیب بوده است که ابتدا باید یک فرم را در نظر گرفت و در آن ریزنقش‌هایی را اجرا کرد. فرم‌های به‌کاررفته می‌تواند هندسی، گیاهی، حیوانی یا ترکیبی از آن‌ها باشد. ریزنقش‌ها نیز شامل نقوش جقه (بته‌جقه، ترمه، ملەجقه)، بورما (پیچ)، بادامچه، برگ، ریزجقه، دندانه (هفت و هشت)، اشمه (تابیده)، پیچک (برگ فرنگی)، جفت، پیچ، سه‌پیچ، واو یک‌چشم و دوچشم، غنچه (بقچه)، سه‌چشمه، چهارچشمه، پنج‌چشمه، هفت‌چشمه، سفت بور، فرپیچ و سه‌پیچ حاشیه‌ای است (تقی‌پور ۱۳۹۰).

دربارهٔ تولیدات معاصر ملیله‌کاری در شهر اصفهان، با توجه به بررسی‌های مشاهده‌ای از تولیدات و همچنین مصاحبه با فروشندگان و تولیدکنندگان، آثار به دو بخش تقسیم‌پذیرند: دستهٔ اول که عمده آثار بازار را شامل می‌شود، به‌شیوهٔ ریخته‌گری از روی نمونهٔ اولیه تولید شده است که گل‌های ملیلهٔ نقره‌ای از جمله یکی از مهم‌ترین سمبل‌های این آثار است. از نکات چشمگیر درخصوص دیگر آثار تولیدی نیز می‌توان به مشابهت بسیار در آثار و جلوهٔ مصنوعی آن‌ها به‌دلیل بهره‌گیری از آبکاری برای جلوهٔ بیشتر و البته پوشاندن پاره‌ای از اشتباهات و نواقص نام برد؛ اما دربارهٔ دسته دوم آثار که به‌وسیلهٔ دست تولید می‌شود، باید بیان کرد که در مراحل ساخت این آثار نیز تغییراتی صورت می‌گیرد که شامل کیفیت مواد اولیه، روش ساخت نوار ملیله و... است. از جمله نکات دیگری که ذکر آن لازم است این است که تقریباً در اغلب آثار ملیله، با وجود تفاوت‌های بسیار در فرم و اندازه، از نقش‌مایه‌های یکسانی استفاده می‌شود که به نظر می‌رسد کاهش جلوه و جنبهٔ نوآوری آثار را در پی خواهد داشت. نکتهٔ ضروری دیگر این مورد است که با وجود همهٔ این موانع و مشکلات، هنوز اندک هنرمندان بنامی هستند که آثار باکیفیت و درخور این هنر را تولید می‌کنند. بیشتر آثار تولیدشده در زمینهٔ ملیله‌کاری در شهر اصفهان عبارت است از: سرویس‌های چای‌خوری مانند گیرهٔ استکان، قندان، سینی، قاشق شربت‌خوری، شیرینی‌خوری، گلاب‌پاش، شکلات‌خوری، انواع کاسه، بشقاب، قاب عکس، جعبهٔ جواهرات و زیورآلات مانند انگشتر، گوشواره، گُل‌سینه، دست‌بند، زنجیر، النگو، گردن‌بند، جای دعا (کفیلی)، قاب آیینه و شمعدان. به‌طور کل، در حال حاضر، ساخته‌های هنرمندان اصفهانی گرایش‌هایی به‌سمت تولیدات مصرفی همچون ظروف و دیگر اشیاء با تنوع بیشتر پیدا کرده و ملیله‌کاران تهرانی نیز فقط به ساخت زیورآلات طلا بسنده کرده‌اند. هنرمندان ملیله‌کار در شهر زنجان نیز همچنان به ساخت ظروف و تولیدات کاربردی که اغلب با نقره انجام می‌شده، ادامه می‌دهند.

۵. ۲. آسیب‌شناسی وضعیت فعلی

هنر ملیله‌کاری در شهر اصفهان با وجود گذشتهٔ درخشان خود، امروزه به دلایل مختلفی از رونق افتاده و روند رو به رکودی را طی می‌کند و از کیفیت آثار هنری ملیله کاسته شده است؛ به‌نحوی‌که ملیله‌کاران جوان و شاید کم‌تجربه در اصفهان، دیگر حتی اسم اصلی طرح‌های قدیمی و مراحل ساخت آن را هم نمی‌دانند و به‌جز اندک نمونه‌های ساده و ابتدایی، توان اجرای نقش‌های اصیل و باهویت و قدیمی را ندارند. از جمله عوامل بسیار بااهمیت دیگر

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

در افول این هنر، کاهش خلاقیت و نوآوری متناسب با اصالت و مبانی اصلی هنر ملیله‌کاری است؛ به‌گونه‌ای‌که طرح‌های ارائه‌شده در این حوزه را می‌توان در یک دسته‌بندی دوگانه شامل طرح‌های گرته‌برداری‌شده از الگوهای پیشین بدون رعایت اصول حاکم و طرح‌های ایده‌گرفته‌شده از نمونه‌های ارائه‌شده در مجلات و سایت‌های غیرایرانی دانست. بر این اساس می‌توان گفت استفاده از روش‌های غیرسنتی، در کنار طرح‌ها و الگوهای نامتناسب، به‌لحاظ جنبه‌های نوآورانه، نتیجه‌ای نگران‌کننده در پی دارد. علاوه بر کمبود خلاقیت در نقش و فرم، ساختار و به‌خصوص کاربردهای تعریف‌شده برای آثار نیز غالباً یکسان و اغلب شامل آثاری همچون آیینه و شمعدان، جام، سینی، شکلات‌خوری و دیگر آثار در ابعاد بزرگ است. گفتنی است که با ادامهٔ این روند، احتمالاً شاهد انحطاط کمی و کیفی این هنر در اصفهان و حتی دیگر مناطق خواهیم بود؛ چراکه هنرمندان شاغل در این زمینه به‌خاطر مشکلات و کمبودها، یا از کیفیت آثار خود به‌شکل چشمگیری می‌کاهند یا این رشته را ترک گفته و مشغول گرایش‌های دیگر می‌شوند. در نتیجه، مطالعات میدانی و مصاحبه‌های انجام‌شده از معدود هنرمندان و اساتید شاخص باقی‌مانده در هنر ملیله در سطح شهر اصفهان، همچنین فعالان این عرصه دربارهٔ وضعیت این هنر و آسیب‌شناسی آن، نتایج زیر حاصل شد:

۵. ۲. ۱. استفاده از روش‌های نامناسب تولید

این آسیب بیشتر به روش‌های نادرست تولید که تولیدکنندگان این آثار برای تسهیل کار و افزایش سرعت و حجم تولید به کار می‌گیرند، اشاره دارد.

۵. ۲. ۲. روش کاذب ساخت نوار ملیله

در این روش، نوار ملیله کاملاً متفاوت با روش سنتی ساخته می‌شود. در روش سنتی، بعد از به‌دست‌آوردن دو مفتول باریک شمارهٔ ۲۵، آن دو را درهم‌تنیده و طی مرحلهٔ نورد، نواری مضرس[۱۱] تولید می‌کنند که نرم و قابل انعطاف است (کفیلی ۱۳۸۶: ۶۸)؛ اما شیوهٔ جدید متفاوت از شیوهٔ صحیح پیشین است.

«در روش جدید، افراد مفتول‌های ضخیم‌تر را مستقیماً نورد می‌کنند و با قیچی دندانه‌دار، دیواره‌های مفتول را می‌برند که محصول نواری مضرس شبیه نوار ملیله است ولی نرمی و انعطاف آن را ندارد. با چنین نواری، نقش‌های ظریف قابل اجرا نیستند و فقط یکی دو طرح ساده قابل اجراست که زیبایی و ظرافت کارهای اصیل را ندارند و اثر نهایی نازیبا و بی‌روح به نظر می‌رسد و مخاطب از آن لذت نمی‌برد و در نتیجه این اقدام باعث رکود بازار آن شده است» (آقای جوزدانی، تولیدکننده و فروشنده، ۵۳ساله).[۱۲]

۵. ۲. ۳. ریخته‌گری آثار ملیله و عیار پایین آثار

یکی دیگر از دلایل رکود و اقدامات مخرب درخصوص این هنر، ریختگری این آثار است که در این روش از نمونهٔ اولیه ساخته‌شده توسط دست قالب می‌گیرند و قالب به‌دست‌آمده را در دفعات مکرر با فلزهای گوناگون ریخته‌گری و آثار مشابهی پدید می‌آورند.

«با توجه به اینکه آثار ملیله‌کاری ظریف معمولاً به‌صورت وزنی به فروش می‌رسند، ارزش کار تمام‌شدهٔ یک اثر ملیله‌کاری سنتی و اصیل با یک اثر قالبی، تفاوت چندانی ندارد و به میزان ظرافت‌کاری، هنر دست، وقت، هزینه، انرژی و مهارت او بهایی داده نمی‌شود. در نتیجه انگیزهٔ کار از آن‌ها گرفته شده و تبعات ناگواری داشته است. علاوه براین، به‌دلیل شرایط خاص ریخته‌گری، نقرهٔ به‌کاررفته در این روش، عیار پایین‌تری نسبت به عیار آثار دست‌ساز دارد؛ در نتیجه تولیدکننده هزینهٔ کمتری برای مواد اولیه پرداخت می‌کند و سود بیشتری می‌برد» (محمدآقا محمدرفیع، استادکار ۷۰ساله).[۱۳]

۵. ۲. ٤. کمبود مواد اولیه با کیفیت و گران بودن هزینه‌ها

به دلایلی همچون قیمت هنگفت مواد اولیهٔ مصرفی و همچنین ابزارآلات هنر ملیله و درمجموع امکانات تولیدی، بسیاری از آموزش‌دیدگان در رشتهٔ ملیله‌کاری، قادر به فعالیت مفید در این حیطه نیستند. همچنین به‌دلیل طولانی بودن روند تولید، برای اغلب تولیدکنندگان این امکان وجود ندارد که با فروش آثار، تولیدات چشمگیر دیگری داشته باشند. لذا کمبود سرمایهٔ کافی برای شروع فعالیت یا گسترش آن در طول سالیان می‌تواند عدم بضاعت هنرمندان

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

ملیله‌کار برای پیگیری فعالیت‌های تولیدی را موجب شده یا مانع توسعهٔ فعالیت هنری شود.

«به‌خاطر هزینه‌های بالای مواد اولیهٔ درجه‌یک و مرغوب همچون فلزات اولیه شامل نقره، مس و نوارهای ملیلهٔ خوب، بسیاری از تولیدکنندگان برای بالا بردن سرعت و حجم تولیدات و سودجویی نادرست، در تولیدات خود از مواد اولیهٔ بی‌کیفیت استفاده می‌کنند که این مسئله در نهایت به تولید آثار بی‌کیفیت یا تعطیلی این صنف هنری منجر می‌شود» (ولی‌بیک، استادکار، ۷۵ساله).[۱۴]

۵. ۲. ۵. ناکافی بودن درآمد

بسیاری از شاغلان این حوزهٔ هنری، به کمبود درآمد و سختی ارتزاق از این رشته و نبود تناسب میان وقت و هزینهٔ مصرفی به‌شیوهٔ صحیح تولید و درآمد حاصل از فروش آثار اشاره دارند. در این راستا به نظر می‌رسد میزان سود و مزایای به‌دست‌آمده از هنر ملیله‌کاری در واقع تناسب چندانی با میزان زحمت و وقت‌گیر بودن مراحل اصولی در این هنر را ندارد. این مسئله در کنار عدم رونق بازار آثار ملیله، در نهایت به کیفیت پایین آثار یا خارج شدن هنرمندان و تولیدکنندگان از این حرفه منجر می‌شود.

۵. ۲. ٦. آگاهی محدود مصرف‌کنندگان و واسطه‌ها

از دیگر آسیب‌های مهم در زمینهٔ رکود بازار هنر ملیله، کم‌اطلاع بودن مصرف‌کننده‌ها، خریداران و افراد فعال در حوزهٔ خریدوفروش (دلالان) این آثار و در کل، عدم شناخت ارزش‌های هنری و ویژگی‌های ملیله است. به‌طورکلی، به‌جز خبرگان و اهل فن، کمتر شخصی را می‌توان یافت که با ظرایف هنر ملیله‌کاری آشنا باشد. لذا زمانی که به بررسی قیمت تمام‌شدهٔ آثار ملیله می‌پردازیم، مشاهده می‌کنیم که با وجود مادهٔ اولیهٔ مصرفی (نقره) با بالاترین عیار، سهم ارزش افزوده به‌صورت دستمزد (ارزش کار هنری)، حدود ۷۰درصد قیمت تمام‌شده را تشکیل می‌دهد. همچنین عدم آگاهی افراد واسطه‌گر باعث نادیده گرفته شدن تفاوت‌های چشمگیر و بنیادی آثار ظریف و باهویت و زیبای صنایع دستی با آثار بدلی و ضعیف موجود در بازار می‌شود؛ در نتیجه، انگیزهٔ هنرمند ملیله‌کار برای طراحی و ساخت اصولی و توجه به معیارهای سنتی کاسته شده و این امر به افول و رکود کمی و کیفی این هنر منجر می‌شود.

«متأسفانه در بازار زینت‌آلات و آثار تزیینی امروزه، جلوه و زیبایی آثار حرف اول را می‌زند و خیلی از مردم به‌خاطر نداشتن آگاهی و اطلاع از هنر ملیلهٔ اصلی، توانایی تشخیص آثار اصلی از فرعی را ندارند. پیامد خطرناک این کم‌اطلاعی ادامه یافتن روش‌های کاذب و در نتیجه ازبین‌رفتن کامل اصالت این هنر و اعتماد خریداران مُطلع داخلی و خارجی است» (ولی‌بیک، استادکار، ۷۵ساله).[۱۵]

۵. ۲. ۷. آموزش نادرست هنرجویان ملیله

به‌علت وجود فضای رقابتی ناسالم در بازار و رواج روش‌های کاذب قالب‌گیری، کمتر شاهد آثار اصیل و سنتی در این حوزه هستیم و با توجه به نبود مهارت کافی و آموزش ناصحیح توسط مدرسان این رشتهٔ هنری، اکثر هنرمندان جوان این عرصه حتی شناختی در حد نظریه از روش‌های اصیل و طرح‌های اصلی این هنر ندارند. در نتیجهٔ این موارد، هنرجویان آثاری بسیار ضعیف تولید کرده که باعث ایجاد تصویری کاملاً اشتباه از این هنر در ذهن مخاطبان و به فراموشی سپرده‌شدن اصالت این هنر می‌شود.

«به‌علت مدرک‌گرایی در جذب مدرس در حوزهٔ آموزش هنر ملیله‌کاری در مراکز آموزشی و به‌خصوص دانشگاه‌ها، این افراد فاقد اطلاعات کامل و صحیح و تجربهٔ کاری بوده و در نتیجه توانایی آموزش درست هنرآموزان و علاقه‌مندان را ندارند و این آموزش غلط و به‌دنبال آن تولید اشتباه سلسله‌وار ادامه می‌یابد» (ایمان زکریایی کرمانی، استاد دانشگاه).[۱۶]

۵. ۲. ۸. ورود افراد فاقد صلاحیت در مرحلهٔ تولید و توزیع

تولید آثار ملیله به‌دلیل دقت و پیچیدگی روند تولید و ظرافت آن، نیاز به مهارت‌آموزی و ذوق هنری دارد. امروزه بسیاری از افراد به‌علت نداشتن شغل مستقل به این حرفه روی آورده‌اند و به این هنر اصیل فقط به‌عنوان منبعی درآمدزا نگاه می‌کنند. همچنین به‌دلیل نبودن معیار مشخص و رتبه‌بندی کارگاه‌ها و آثار، افراد گوناگونی فقط برای پیداکردن شغل به این هنر روی آورده‌اند. نتایج مطالعهٔ رحمتی (۱۳۸۷: ۴۹) نیز در تأیید یافتهٔ این مطالعه نشان

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

می‌دهد با توجه به جایگاه ویژهٔ صنایع دستی به‌لحاظ فرهنگی و هنری، سهم هنرمند و طراح در ساخت و نوآوری آن اهمیت بسیار دارد و به این واسطه، جایگاه هنرمند به‌عنوان یک طراح در صنایع دستی بسیار حائز اهمیت است. همچنین بسیاری از افراد (واسطه‌ها) امروزه به‌نیت سرمایه‌گذاری و سودجویی به حوزهٔ خریدوفروش آثار هنری ملیله نگاه می‌کنند. این افراد که اغلب اطلاعات چندانی از این هنر ندارند، به‌واسطهٔ دارا بودن سرمایه به این حرفهٔ هنری مشغول هستند. می‌دانیم که در گذشته آثار ملیله یا به‌شیوهٔ مستقیم توسط هنرمند در قالب بازارچه‌های فروش، تعاونی ملیله‌سازان، مغازه‌های کوچک انجام می‌شد یا به روش باواسطهٔ صحیح اتفاق می‌افتاده است. امروزه بسیاری از آثار ملیله توسط سرمایه‌دارانی ناآگاه از هنر ملیله‌کاری، به‌صورت یکجا با قیمت‌های نازل خریداری می‌شوند و در قالب نمایشگاه‌های لوکس به چندین برابر قیمت عرضه می‌شود.

۵. ۲. ۹. فقدان برگ خرید

برخلاف شماری از آثار صنایع دستی و به‌خصوص زینت‌آلات که فاکتور فروش و پشتوانهٔ بازگشت سرمایه دارند، اغلب آثار ملیله و به‌خصوص زیورآلات ملیله، فاقد این امکان است.

«بسیاری از خریداران آثار هنری و صنایع دستی در شهر اصفهان علاقه‌مندند که به خرید خود به‌شکل یک سرمایه‌گذاری نگاه کنند؛ یعنی بتوانند بعد از مدتی در صورت لزوم آثار خود را با برگ خرید بفروشند. امروزه بسیاری از آثار زیورآلات و تزیینی مانند انگشترهای نقره و سرویس‌های طلا دارای این امکان هستند، ولی هنر ظریف ملیله‌کاری فاقد این امکان است و در واقع بازگشت هزینه ندارد» (آقای صفایی، فروشنده، ۴۸ساله).[۱۷]

۵. ۲. ۱۰. خلأ تبلیغات و عدم معرفی صحیح

نتایج مطالعهٔ امیر راشد (۱۳۸۷: ۲۰) نشان می‌دهد عوامل شناختی، کیفی، تبلیغات و بازاریابی،[۱۸] به‌ترتیب بیشترین تأثیرگذاری را در روند تولید و فروش صنایع دستی دارند. خداداد و اصل فلاح (۱۳۸۷: ۳۶) می‌نویسند از منظر فرهنگی، تبلیغات محصولات صنایع دستی می‌تواند ارزش‌های انسانی و معنوی موجود در این محصولات را انعکاس داده و پس از افزایش آگاهی عمومی به این مسئله، تصویر ذهنی مخاطبان از این محصولات را ارتقا دهد؛ اما به این منظور توجه به نیازها، سلایق و پتانسیل‌های موجود در بازار و انعکاس آن در طراحی و تولید مصنوعات صنایع دستی مطابق آنچه در نظام بازاریابی بازارگرا دیده می‌شود، می‌تواند جذابیت‌های این نوع از مصنوعات را در بین خریداران دوچندان ساخته و فرایندهای تبلیغی را ساده‌تر و کارآمدتر سازد؛ بنابراین استفاده از راهکارهای تبلیغاتی به‌تنهایی نمی‌تواند راهکار مناسبی در فرایند توسعهٔ صنایع دستی کشور باشد و بدین منظور باید با شناخت دقیق بازار هدف در داخل و خارج کشور، طرح، مواد اولیه، رنگ‌بندی و کیفیت ساخت انواع مختلف محصولاتِ صنایع دستی را متناسب با علایق و سلیقه‌های خریداران احتمالی منطبق نمود. در مطالعهٔ حاضر نیز مصاحبه‌شوندگان بر اهمیت مقولهٔ تبلیغات تأکید می‌کردند.

«در بسیاری از کشورها همچون فرانسه و چین آثار هنری جایگاه مهمی دارند. آثار اصیل و سنتی آن‌ها از طُرق مختلف در معرض دید و تبلیغ قرار می‌گیرد تا جایی که حتی شماری از بازیگران در کارهای خود، این آثار را تبلیغ می‌کنند. در حال حاضر اگر تبلیغات بهتر و بیشتری در مورد هنر ملیله‌کاری در شهر اصفهان انجام شود، باعث معرفی بهتر و رونق تولید و فروش این هنر می‌شود»[۱۹] (آقای رحیمی، استادکار و فروشنده، ۴۰ساله).

۵. ۲. ۱۱. واردات آثار خارجی مشابه

پرواضح است که امروزه صنایع دستی وجه کالایی یافته و وجه بومی و محلی و ذوقی آن تحت‌الشعاع جنبهٔ کاربردی و مصرفی قرار گرفته است (الطافی ۱۳۸۷: ۸۸). با وجود این، خریدار با عمل خرید می‌تواند هویت محلی را که هویت پیشین خود او نیز هست، تقویت کند و به تداوم آن یاری برساند؛ اما برای این کار کالای عرضه‌شده نیز باید با سلیقهٔ وی هماهنگ باشد و از خود اصالت داشته باشد (فکوهی ۱۳۸۹: ۱۳۱). یکی از مهم‌ترین علل توجه‌نکردن به هنر با هویت و اصیل ایرانی، یعنی ملیله‌کاری، واردات ناصحیح آثار خارجی مشابه است. این واردات بی‌رویهٔ محصولات هنری مشابه کمتر فضایی برای فروش آثار بومی و اصیل ملیله‌کاری باقی گذاشته است. همچنین به‌دلیل عدم

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

تشخیص خریداران آثار هنری (آگاهی اندک مخاطبان)، آثار خارجی (وارداتی) با زیبایی بی‌ریشهٔ ظاهری و زرق‌وبرق کاذب، بازار فروش بهتری نسبت به آثار ملیلهٔ ایرانی و ساختهٔ شهرهایی چون اصفهان یافته است.

«بسیاری از آثار مشابه ملیلهٔ داخلی، در کشورهای دیگر تولید می‌شوند. این آثار که تناسبی با فرهنگ ما ندارند، اغلب با روش‌های صنعتی و با هزینه‌های به‌مراتب کمتر از تولیدات داخلی تهیه‌شده و به میزان بسیاری وارد کشور می‌شوند؛ در نتیجه رقیب اصلی تولیدات داخلی هستند و به‌علت زیبایی ظاهری و آگاهی اندک خریداران بازار فروش بهتری نیز دارند» (احسان‌آقا محمدرفیع، تولیدکننده، ۴۵ساله).[۲۰]

۵. ۲. ۱۲. موانع موجود در زمینهٔ صادرات

یکی دیگر از مشکلات تأثیرگذار در کاهش رونق این هنر، مشکلات موجود در زمینهٔ صادرات این محصول است. مطابق سند چشم‌انداز بیست‌سالهٔ کشور، تقویت و تسهیل حضور فرهنگی ایران در مجامع جهانی، یکی از اهداف اصلی و اساسی برنامهٔ توسعه است. یکی از جنبه‌های این حضور، توجه همه‌جانبه به مصنوعات صنایع دستی است که همواره از اقلام صادراتی کشور بوده‌اند و کالاهایی ذاتاً فرهنگی محسوب می‌شوند (خداداد و اصل فلاح ۱۳۸۷: ۳۶). افشار (۱۳۸۷: ۸۹) نیز از این محصولات با عنوان «سفیران فرهنگی» یاد می‌کند. شایان ذکر است درصد زیادی از فروش محصولات ملیله از طریق بخش خصوصی انجام می‌گیرد. همچنین ملیله به‌عنوان یک محصول مستقل و شاخص دارای تعرفهٔ خاص صادراتی نیست و اغلب به‌صورت سوغات همراه مسافران، به بازارهای فروش آثار در خارج از کشور ارسال می‌شود.

«این مسئله یکی از عمده‌ترین مشکلات است که باعث عدم رونق هنر ملیله‌کاری شده است؛ بدین‌صورت که هم به‌علت محدودیت در خارج کردن محصولاتی همچون ملیله‌کاری‌های نقره با پاسپورت برای توریست‌ها مشکلات بسیاری وجود دارد و سازمان گردشگری و صنایع دستی ایران نیز اقدامی چشمگیر برای صادرات کشوری این هنر ظریف انجام نداده است» (محمدآقا محمدرفیع، استادکار، ۷۰ساله).[۲۱]

٦. ارائه طرح نوآوری در حوزه هنر ملیله‌کاری با تأکید بر دو بعد تکنیک و نقوش

یکی از عوامل بقا و رشد هویت یک ملت، جوهرهٔ خلاقیت موجود در آن ملت است. با ذکر این مسئله و اهمیت عنصر خلاقیت در این قسمت، روند پیشنهادی در جهت احیا و بازشناسی شماری از قابلیت‌های هنر در حال فراموشی ملیله‌کاری به‌منظور طراحی و ساخت زینت‌آلات دست‌ساز، متناسب با هویت ایرانی‌اسلامی طرح می‌گردد. پیشنهاد تجربه‌ای نو در طراحی و ساخت زینت‌آلاتی همچون صندوقچه و جعبهٔ جواهرات، آویز سینه و دیگر نمونه‌ها با محوریت هنر ملیله‌کاری، به‌منظور بهبود و تقویت هنر ملیله و در نهایت هویت ملی شامل دو بخش است: نخست نوآوری در طرح و نقوش و دوم ابتکار در تکنیک و فن اجرا.

٦. ١. نقوش و طرح‌ها

در این بخش تلاش شده است با الهام و بهره‌گیری از نقوش هندسی و گره‌های مدرسهٔ چهارباغ اصفهان، زینت‌آلاتی طراحی شده و به مرحلهٔ اجرا درآیند. بنای باشکوه مدرسهٔ چهارباغ که متعلق به اواخر عهد صفوی است، ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارد که از آن جمله می‌توان به کاشی‌کاری‌های هندسی و گره‌ها و اصالت بی‌مانند نقوش اشاره کرد. این بنا به‌علت دارا بودن تنوع تکنیکی و نقشی تزیینات کاشی‌کاری و به‌خصوص نقوش هندسی و گره‌ها، به موزهٔ کاشی‌کاری ملقب است. مدرسهٔ چهارباغ متعلق به دوران شاه‌سلطان‌حسین صفوی است و در خیابان چهارباغ اصفهان قرار گرفته است. همسایهٔ دیگر این بنا، بازار بلند یا بازار هنر است که از موقوفات مادر شاه‌سلطان‌حسین بوده و امروزه در شهر اصفهان یکی از شناخته‌شده‌ترین مراکز معتبر فروش زیورآلات و جواهرات است. درخصوص مدرسهٔ چهارباغ و مقولهٔ هنرهای تزیینی می‌توان گفت همنشینی ملیله در کنار هنر قلم‌زنی، آن‌هم در سطحی وسیع که برای اولین‌بار در تاریخ ایران صورت گرفت، در ساختار درِ ورودی مدرسهٔ چهارباغ اصفهان بوده است (احتشامی ۱۳۹۰). همچنین وجود شماری از تکنیک‌های ناب فلزکاری روی درِ بنا در کنار ویژگی‌های بالقوهٔ نقوش هندسی و گره‌ها از جمله

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

نمودار ۱: نمای کلی یافته‌های بخش آسیب‌شناسی

قاعده‌مند بودن و قابلیت گسترش روی سطوح گوناگون، خاطره‌انگیز بودن، و اصالت و هویت ایرانی داشتن، اهمیت بررسی و بازشناسی این نقوش و گره‌ها و بهره‌گیری از آن‌ها را در زینت‌بخشی به زندگی امروزی دوچندان می‌کند. بنابراین جنبهٔ نوآورانهٔ این قسمت، استفاده از نقوش هندسی و گره‌های این بنا در طراحی آثار ملیله‌کاری است. نقوش هندسی که ساختار و ظاهری هندسی و رسمی دارند، در وهلهٔ نخست توسط هنرمندان و هنردوستان از حوزهٔ کاربرد در آثار ظریف و زیورآلات دور پنداشته می‌شود؛ اما به نظر می‌رسد با توجه به اصالت ویژهٔ این نقوش و نظام‌مند بودن آن، می‌توان با حفظ ساختار کلی و اندک تغییراتی در خطوط و ظاهر نقوش، از آن‌ها در زینت‌آلات استفاده کرد. شایان ذکر است که نقوش مذکور به‌علت تاریخچهٔ فراوان و خاطره‌انگیز بودن، رابطهٔ خوبی با ذهنیت ناخودآگاه مخاطبان برقرار کرده و موجب احیای احساس هویت ملی در مصرف‌کنندگان می‌شود.

٦. ٢. تکنیک اجرا

در قسمت فن اجرای نمونه‌های ساخته‌شده، علاوه بر ترکیب دیگر تکنیک‌های هنر فلز از جمله مشبک‌کاری، برجسته‌کاری،[۲۲] مخراج‌کاری[۲۳] و قلم‌زنی و البته محوریت هنر ملیله‌کاری، سعی شده که آثار فقط متکی به قاب سادهٔ ملیلهٔ رایج نبوده و در اغلب موارد با تکنیک جوشکاری صفحه به نقش‌مایه‌های ملیله، فضاهای جدیدی برای این هنر در میان طراحی آثار ایجاد شود. تمامی مراحل ساخت زیورآلات ارائه‌شده، با دست انجام گرفته و از فلزات مس و برنج و نقره در ساخت آثار بهره گرفته شده و در نهایت به‌منظور تکمیل اثر از انواع سنگ‌های طبیعی مانند انواع عقیق و سنگ‌های غیرطبیعی مثل سنگ‌های اتمی استفاده شده است. پژوهشگر و هنرمند صنایع دستی در اینجا معتقد است که تلفیق این هنر با دیگر تکنیک‌ها، علاوه بر بالا بردن جنبهٔ زیبایی‌شناسانهٔ تصویری آثار، باعث خروج آثار زیورآلات ملیله از حالت خمودگی و کلیشه‌وار حاضر شده و تلاشی در بهبود وضعیت فعلی این هنر به‌خصوص در شهر اصفهان، برای ارتقای هویت ملی محسوب می‌شود.

در ادامه، تصاویر نهایی شماری از دیگر آثار طراحی و تولیدشده بر مبنای الگوی پیشنهادی ارائه‌شده در جدول ۳ و همچنین در راستای مطالب تئوری تبیین‌شده، در قالب جدول ۴ قابل مشاهده است.

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

جدول ۲: فرایند و روند پیشنهادی برای بهبود وضعیت هنر ملیله و تقویت هویت ملی

عنوان	روند پیشنهادی طراحی آثار خلاقانه		
تصاویر اصلی		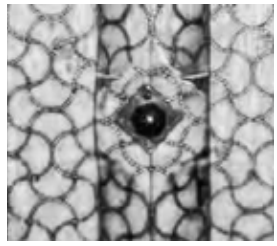	
آنالیز خطی طرح‌های اصلی	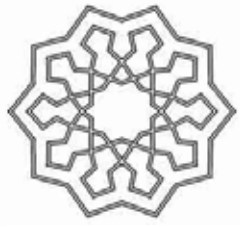	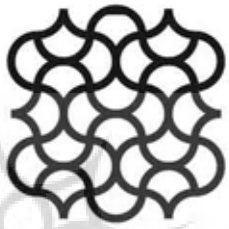	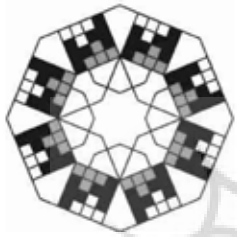
طرح کلی آثار	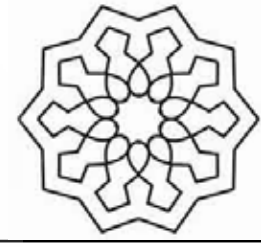	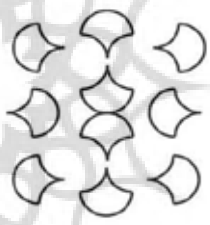	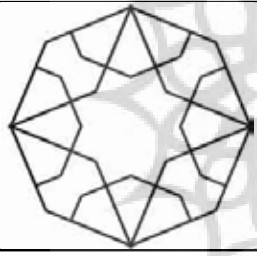
تصاویر خطی آثار	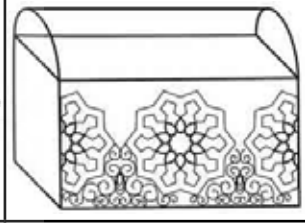		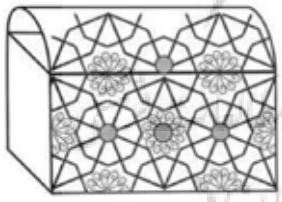
تصاویر نهایی آثار			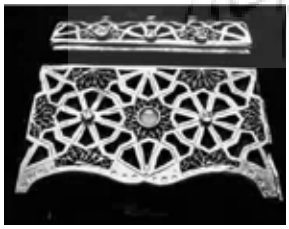
تصاویر نهایی آثار			

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

جدول ۳: تصاویر آثار ساخته‌شده بر اساس ایده و روند پیشنهادی

مجموعه آثار: اصیل ایرانی

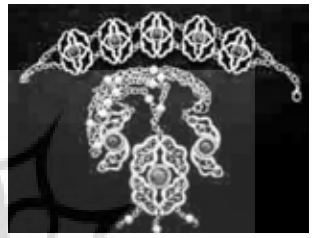

مجموعه آثار: شمسهٔ جواهرنشان

۷. جمع‌بندی و نتیجه

هنر می‌تواند عنصری هویت‌ساز برای تقویت هویت اجتماعی و فرهنگی باشد. ملیله نیز در جایگاه یکی از هنرهای ملی، نقش تجلی هویت ملی ایرانی را بر عهده داشته است. پژوهش پیش رو تلاشی برای حفظ و احیای این هنر ریشه‌دار، با هدف تقویت و ارتقای هویت ایرانی‌اسلامی بود که جمع‌بندی آن را می‌توان در سه سطح برشمرد:

سطح نخست مربوط به آسیب‌شناسی وضعیت بغرنج هنر ملیله‌کاری در شهر اصفهان است. در این بخش، مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های نگارندگان، گویای آن است که مواردی همچون ریختگری آثار ملیله به‌جای ساخت دست‌ساز که مستلزم ترکیب قلع با نقره یعنی پایین آمدن عیار اصلی محصولات است، و همچنین ورود بی‌رویهٔ محصولات مشابه (به‌سبب نظارت اندک بر واردات) که هیچ تناسبی با فرهنگ و هویت ایرانی ندارند مهم‌ترین دلایل رونق نداشتن و افول این رشتهٔ هنری است. البته عوامل دیگری مانند روش تهیهٔ کاذب و ناصحیح مواد اولیه همچون نوار ملیله، کمبود شناخت خریداران آثار به‌واسطه خلأ تبلیغات مناسب، فقدان برگ خرید برای اغلب محصولات ملیله، تفکیک بُعد زیبایی‌شناسی و کاربردی در غالب مخلوقات این هنر، واسطه‌گری و دلالی میان فرایند تولید و مصرف و ورود افراد فاقد صلاحیت و ناآشنا در مرحلهٔ تولید، نیز کاهش کیفیت و کمیت محصولات این هنر را سبب شده‌اند.

سطح دوم، نتایج مربوط به روند نوآورانه برای بهبود وضعیت این هنر به‌خصوص در حوزهٔ آثار کاربردی است که با محوریت نقش و تکنیک صورت گرفته است. در اینجا تلاش شده که نقوش و طراحی آثار با الهام از نقوش اصیل هندسی و گره‌های مسجد-مدرسهٔ چهارباغ طراحی گردد و در حیطهٔ تکنیک نیز از تلفیق هنر ملیله با دیگر هنرهای ناب ایرانی همچون قلم‌زنی و جوشکاری ملیله به صفحهٔ فلزی، بهره گرفته شود.

در سطح سوم، نتایج این مطالعه نشان داد که می‌توان با اتکا به یکی از منابع هویت ملی یعنی هنر، به تثبیت و تداوم هویت فرهنگی ایرانی اسلامی یاری رساند. در حقیقت معتقدیم بازشناسی هنر ملیله، بیان پیشینهٔ این هنر، آسیب‌شناسی و تلاش برای رفع موانع و مشکلات این هنر از سویی و ارائهٔ راهکارهای کاربردی و همچنین تکنیکی از دیگر سو، می‌تواند به بهبود وضعیت این هنر و در نهایت احیای آن کمک کند تا تولید و مصرف و عرضهٔ این محصول

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

هنری در خدمت تقویت و تثبیت بُعد تاریخی و فرهنگی هویت ملی ایرانی قرار گیرد. در نهایت می‌توان امیدوار بود که تولید کالاهای هنری‌ملی و تقویت هنر اصیل ایرانی، نوعی احساس تعلق ملی را تقویت کند و به تولیدگران و مصرف‌کنندگان این حوزه هویت بخشد.

با توجه به مشکلات و آسیب‌های واکاوی و شناسایی‌شده در این مطالعه، می‌توان به راهکارهایی برای احیای و بهبود وضعیت فعلی این هنر اشاره کرد؛ از جمله: توجه خاص به سلیقهٔ مشتریان، گنجاندن طرح درس هنرهای سنتی با تأکید بر هنر ملیله‌کاری در هنرستان و مقاطع پایین‌تر برای رسیدن به پیش‌زمینه‌های ذهنی در علاقه‌مندان به این هنر، حمایت و همکاری رسانه‌های جمعی در معرفی و ترویج این هنر، برگزاری مسابقات طراحی و ساخت ملیله، عرضهٔ مستقیم آثار برای جلوگیری از واسطه‌گری و همچنین آگاهی دادن عموم به ساخت و تولید این هنر ارزنده، حمایت از اساتید پیشکسوت این رشتهٔ هنری برای آموزش صحیح و تربیت نیروی متخصص، اعطای تسهیلات بیمهٔ هنرمندان و حمایت‌های مالی مانند وام قرض‌الحسنهٔ بانکی بدون سود و حتی بدون بازپرداخت به‌منظور ایجاد کارگاه‌های تولید و کلاس‌های آموزشی، حذف مالیات ارزش افزوده از طلا و نقره در راستای حمایت‌های صنایع و هنرمندان ملیله، حمایت سازمان‌های دولتی درخصوص میراث‌فرهنگی و صنایع دستی ایران و هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط باهدف رشد و ارتقای این هنر، بازاریابی هنر ملیله به‌منظور آشنایی مردم با این هنر و گسترش آن، استفاده از متخصصان اقتصاد هنر برای بررسی بازارهای جهانی و شناسایی این هنر به خارج از ایران، استفاده از صنعت تبلیغات در جهت خرید آثار صنایع دستی به‌خصوص هنر ملیله و در نهایت تشکیل و برگزاری نمایشگاه‌ها و فروشگاه‌های اختصاصی برای معرفی و فروش آثار ملیله.

همچنین گفتنی است نتایج مطالعهٔ حاضر که با هدف بهبود، بازسازی و احیای وضعیت هنر سنتی ملیله‌کاری انجام گرفت، در صورت پیگیری برنامه‌ریزی‌شده و تکمیل مطالعات، می‌تواند یاری‌رسان مراکزی همچون ادارهٔ میراث فرهنگی و گردشگری استان و صنف ملیله‌کاران برای برنامه‌ریزی بهتر در این هنر اصیل باشد. همچنین پژوهش حاضر راهنمای خوبی برای پژوهشگران و دانشجویان صنایع دستی، کارآموزان و علاقه‌مندان جوان این هنر و انگیزه‌بخش فعالان این رشته است. همچنین امید است با اتخاذ تدابیر حمایتی، سیاست‌های تشویقی و سیاست‌گذاری صحیح و بایسته، موجبات رشد و توسعهٔ صادرات صنایع دستی را که یکی از مهم‌ترین و پرسودترین اقلام صادراتی به حساب می‌آید، فراهم آمده و موانع و مشکلات موجود مرتفع شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. نعمتی (۱۳۸۷: ۹۷) معتقد است ثبت اطلاعات و اسناد و مدارک کافی (مستندنگاری) از یک هنر یا هنرمند، مهم‌ترین راه حفظ و گسترش آن است که بیشتر درخصوص هنرهای صناعی بومی یک منطقه یا کشور صدق می‌کند.

2. Field Research

3. Www.Louvre.Fr. Www.Asia.Si.Edu. Www.Pazoheshkade.Ir. Www.Miho.Or.Jp. Www.Metmuseum.Org

4. Interview

5. Semi Structured

6. Proposed Sampling

۷. هویت اجتماعی همان گونه که از نام آن برمی‌آید، با توجه به عضویت در گروه‌های اجتماعی تبیین می‌شود.

8. Operation

9. Belief System

10. Cultural Artifacts

۱۱. ضربدری (زیرورو بافته‌شده)

۱۲. تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۵/۳/۲۰

۱۳. تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۵/۳/۱۰

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

۱۴. تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۵/۴/۲۴
۱۵. همان
۱۶ تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۴/۶/۲۰
۱۷. تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۵/۴/۳
۱۸. مطالعهٔ قجریان (۱۳۸۷: ۴۵) نیز اشاره بر این امر دارد که امروزه به روش‌های دانشگاهی و دقیق می‌توان از مرحلهٔ تولید تا مراحل مختلف بسته‌بندی، بازاریابی و ارائه و معرفی محصول را نظارت نمود و در نتیجه به تولید محصولات باکیفیت فرهنگی دست یافت.
۱۹. تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۵/۴/۲۰
۲۰. تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۵/۵/۱۲
۲۱. تاریخ مصاحبه: ۱۳۹۵/۴/۲۵
۲۲. به تکنیک‌هایی اعم از دامله کردن یا قلم‌زنی برجسته، برجسته‌کاری اطلاق می‌شود.
۲۳. تکنیک یا هنر جایگذاری نگین (سنگ) در فلز.

منابع

ـ ابوترابی، علی. ۱۳۷۳. *تحقیقی پیرامون هنر ملیله‌کاری در ایران از دیرباز تاکنون*. پایان‌نامهٔ کارشناسی. تهران: دانشگاه هنر اصفهان.
ـ احتشامی هونه‌گانی، خسرو. ۱۳۹۰. *مجری معانی: تعریف‌نگاری واژه‌های هنری و صناعتی در متون و ادبیات عصر صفوی*. تهران: سوره مهر.
ـ احمدی، حمید. ۱۳۸۲. هویت ملی ایرانی: بنیادها، چالش‌ها و بایسته‌ها، *نامه پژوهش فرهنگی* (۶): ۵ـ۵۲.
ـ اربابی، سمیه، و الهه ایمانی. ۱۳۹۲. بررسی روند تکامل زیورآلات از دوران هخامنشی تا سلجوقی. *پژوهش هنر*، سال اول، (۳): ۹۵ـ۱۰۰.
ـ اشرف‌پور، عقیل. ۱۳۸۷. صنایع دستی در گذر تاریخ و فرهنگ. *همایش راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
ـ افشار، ایرج. ۱۳۸۷. نقش صنایع دستی در هویت ملی ایرانیان. *همایش راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
ـ الطافی، مصطفی. ۷۸۳۱. نقش صنایع دستی در حفظ تاریخ تمدن و فرهنگ ملی و اسلامی. *همایش راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
ـ ایمنی، عالیه. ۱۳۸۹. بیان نمادین در تزیینات معماری اسلامی. *کتاب ماه هنر* (۱۴۲): ۸۶ـ۹۳.
ـ آمیه، پیر. ۱۳۷۲. *تاریخ ایلام*. ترجمهٔ شیرین‌بیانی. تهران: دانشگاه تهران.
ـ بارکر، کریس. ۱۳۹۱. *مطالعات فرهنگی: نظریه و عملکرد*، ترجمهٔ مهدی فرجی و نفیسه حمیدی. بی‌جا: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
ـ تقی‌پور، حسن. ۱۳۹۰. هنر *حکاکی نقره*. چ۱. تبریز: یاران.
ـ جوادی یگانه، محمدرضا، و جلیل عزیزی. ۷۸۳۱. هویت فرهنگی و اجتماعی در بین جوانان. فصلنامه علمی‌پژوهشی *تحقیقات فرهنگی ایران*. سال اول، (۳): ۱۸۳ـ۲۱۳.
ـ حاتم، غلامعلی. و سمیه علیزاده میرارکلائی. ۱۳۹۳. «بررسی تطبیقی هنر ملیله‌سازی قبل و بعد از اسلام در ایران». *مطالعات تطبیقی هنر*. سال چهارم، (۷): ۱۱۹ـ۱۲۹.
ـ خداداد، یاسمن اصل، و مهدی فلاح. ۱۳۸۷. جایگاه تبلیغات در ارتقای منزلت محصولات صنایع دستی کشور. *همایش راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
ـ خلیلی، ناصر. ۱۳۸۶. *انگشتری‌ها (جلد نهم از گزیده دوازده جلدی مجموعه هنر اسلامی*. ترجمهٔ غلامحسین علی مازندرانی).

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

تهران: کارنگ
ـ دادور، ابوالقاسم، نازنین قریب‌پور و فریبا عرب‌نیا. ۱۳۹۴. *جستاری در سنت و مدرنیسم و تأثیر آن بر صنایع دستی*. چ۱. تهران: دانشگاه الزهرا(س).
ـ دهخدا، علی‌اکبر. ۱۳۷۷. *لغت‌نامه دهخدا* (ج ۱۱)، تهران: دانشگاه تهران.
ـ رحمتی، محمدحسین. ۱۳۸۷. سهم طراحی در کیفیت و رونق صنایع دستی. *همایش راهکارهای توسعه صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
ـ روان‌بخش، محمدحسین. ۱۳۹۲. صنایع دستی بخشی از هویت ملی ایرانیان. سایت تبیان زنجان. گردآوری گروه هنر سایت تبیان زنجان.
ـ شورای عالی انقلاب فرهنگی. ۱۳۸۹. *شاخص‌های راهبردی ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی*. کارگروه تدوین شاخص‌های فرهنگی. ویرایش سوم.
ـ شیخاوندی، داور. ۱۳۸۰. *ناسیونالیسم و هویت ایرانی*. تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران (باز).
ـ صدر، ابوالقاسم. ۱۳۸۶. *دائرةالمعارف هنرهای صنایع دستی و حرف مربوط به آن*. تهران: سیمای دانش.
ـ ضیاءپور، جلیل. ۱۳۴۴. *زیورهای زنان ایران از دیرباز تاکنون*. تهران: فرهنگ و هنر.
ـ طباطبایی، نسرین. ۱۳۸۸. *واژه‌نامهٔ توصیفی طلا و جواهرسازی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی مطالعات فرهنگی.
ـ عبادیان، محمود. ۱۳۸۳. پدیدارشناسی هنر و جهانی‌شدن: هویت در مناسبت با هنر. *زیباشناخت* (۱۱): ۷ـ۱۲.
ـ عنایت، توفیق. ۱۳۸۷. عناصر فرهنگ و هویت ایرانی در هنر اسلامی. *کتاب ماه هنر* (۳۲): ۳۳.
ـ فریه. ر. دبلیو. ۱۳۷۴. *دربارهٔ هنر ایران*. ترجمهٔ پرویز مرزبان. تهران: فرزان.
ـ فکوهی، ناصر. ۱۳۸۹. بازار صنعتی هنرهای قومی‌محلی: سازوکارهای یک استراتژی برای انسجام و همسازی هویتی. *مجموعه مقالات اولین و دومین هم‌اندیشی انسان‌شناسی هنر*.
ـ ــــــــــ . ۱۳۹۲. *انسان‌شناسی هنر، زیبایی، قدرت، اساطیر*. تهران: ثالث.
ـ قجریان، امید. ۱۳۸۷. راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی در ایران. *همایش راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
ـ کفیلی، نگار. ۱۳۸۶. آسیب‌شناسی و مستندسازی هنر ملیله‌کاری طلا در تبریز. *آینهٔ خیال* (۱): ۶۶ـ۷۳.
ـ مجیری، شهره. ۱۳۸۵. *بررسی و مقایسهٔ ملیلهٔ اصفهان و زنجان*. پایان‌نامهٔ کارشناسی. اصفهان: دانشگاه پیام نور اصفهان.
ـ محمدپور، احمد. ۱۳۹۰. *ضد روش*. تهران: جامعه‌شناسان.
ـ معقولی، نادیا، علی شیخ‌محمدی و حسین‌علی قبادی. ۱۳۹۱. تحلیل جامعه‌شناسانهٔ هویت ملی و مؤلفه‌های آن در فیلم‌های بهرام بیضایی. نشریهٔ *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات* (۲): ۱۱۵ـ۱۳۴.
ـ معین، محمد. ۱۳۷۱. *فرهنگ فارسی معین*. تهران: سرایش.
ـ منتظرقائم، مهدی. ۱۳۷۹. رسانه‌های جمعی و هویت. فصلنامهٔ *مطالعات ملی*. سال دوم، (۴).
ـ نصر، سید حسین. ۰۶۳۱. عالم خیال و مفهوم فضا در مینیاتور ایرانی. فصلنامهٔ هنر (۲۶): ۷۹ـ۸۶.
ـ نعمتی بابای لو، علی. ۱۳۸۷. مستندسازی هنرهای صناعی؛ اهمیت و راهکارها. *همایش راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
ـ هوشیار، مهران. ۱۳۸۷. تأثیر تکنولوژی بر هویت هنرهای سنتی (صنایع دستی و نقش آن در فرهنگ، حفظ هویت ملی و باورهای دینی). *همایش راهکارهای توسعهٔ صنایع دستی ایران*. دانشگاه هنر اسلامی، تبریز.
ـ یاوری، حسین. ۱۳۸۴. *تجلی نور در هنرهای سنتی ایران*. تهران: سوره مهر.
- Hornby, Albert Sidney. 2004. *Oxford advanced dictionary*, Tehran: jangle.
- Jenkins, Richard. 2004. *Social Identity*. London: Routledge.

Downloaded from hsi.kashanu.ac.ir at 15:22 +0330 on Monday March 1st 2021

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی